

УДК 343.977

Л. В. Полуніна,
старший викладач,
Університет ДФС України

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ ЩОДО ЇХ ВИРІШЕННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБИРАННЯ ТА РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТА БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Статтю присвячено аналізу теоретичних основ поняття «слідча ситуація». Виділено типові слідчі ситуації, що виникають під час розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці. Пропонується перелік процесуальних дій у кожній типовій ситуації розслідування зазначеного кримінального правопорушення.

Ключові слова: комерційна таємниця, банківська таємниця, незаконне збирання та розголошення таємниці, типова слідча ситуація, криміналістично значуща інформація.

Л. В. Полуніна,
старший преподаватель,
Университет ГФС Украины

ТИПОВЫЕ СЛЕДСТВЕННЫЕ СИТУАЦИИ И ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ДЕЙСТВИЯ ПО ИХ РЕШЕНИЮ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ НЕЗАКОННОГО СБОРА И РАЗГЛАШЕНИЯ КОММЕРЧЕСКОЙ И БАНКОВСКОЙ ТАЙНЫ

Статья посвящена анализу теоретических основ понятия «следственная ситуация». Выделены типичные следственные ситуации, возникающие при расследовании незаконного собирания и разглашения коммерческой или банковской тайны. Предлагается перечень процессуальных действий в каждой типичной ситуации расследования указанного уголовного правонарушения.

Ключевые слова: коммерческая тайна, банковская тайна, незаконное собирание и разглашение тайны, типичная следственная ситуация, криминалистически значимая информация.

L. V. Polunina,
senior lecturer,
University of SFS of Ukraine

TYPICAL INVESTIGATIVE SITUATIONS AND PROCEDURAL ACTIONS TO RESOLVE THEM I N INVESTIGATING THE ILLEGAL COLLECTION AND DISCLOSURE OF COMMERCIAL AND BANKING SECRECY

The article is devoted to the analysis of the theoretical foundations of the concept of «investigative situation». Selected typical investigative situations arising from the investigation of illegal gathering and disclosure of commercial or bank secrecy. A list of procedural actions in each typical situation of the investigation of the specified criminal offense.

Key words: *commercial secrets, bank secrets, unlawful collection and disclosure of secrets, typical investigative situation, forensic information.*

Сучасний період розвитку суспільства характеризується значною інформаційною складовою. При цьому різко зростає значимість захисту інформації і перш за все тієї, доступ до якої обмежений її конфіденційним характером. В Україні формується новий інформаційний простір, з'явилися нові раніше не відомі кримінальному законодавству види таємниць, що охороняються законом. У зв'язку з цим в державі повинна зростати ефективність системи заходів забезпечення їх збереження. Ці обставини обумовлюють актуальність публікацій, спрямованих на розроблення методик розслідування незаконного збирання та розголошення комерційних, податкових, банківських та інших видів таємниць.

Здійснений нами аналіз публікації з проблем досудового розслідування умисного незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці суб'єкта господарської діяльності дав змогу зробити висновок про відсутність у криміналістиці досліджень щодо виокремлення типових слідчих ситуацій, які є характерними для початкового етапу розслідування цього кримінального правопорушення. Враховуючи вищезазначене, метою нашої публікації є виділення типових ситуацій, супутніх розкриттю і досудовому розслідуванню незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці.

Згадування терміна «слідча ситуація» зустрічається у публікаціях Р. С. Белкіна ще 1959 року, однак ґрунтовне дослідження поняття цієї криміналістичної категорії було здійснене О. Н. Колесниченком 1967 року. Саме О. Н. Колесниченко уперше запропонував визначення «слідчої ситуації», розуміючи її як певний стан у розслідуванні злочинів, який характеризується наявністю певних доказів, що виникають у зв'язку з конкретними завданнями їхнього збирання і перевірки [1, с. 302].

Згодом у криміналістичній літературі науковцями та практиками були висловлені різні думки щодо сутності слідчої ситуації. Одні автори розуміють її як «обстановку», «умови», в яких здійснюється розслідування в певний момент; інші – як «модель обстановки», елементами якої є суттєві ознаки і властивості обставин, які мають значення

у кримінальному провадженні, зв'язки і відношення між ними, а також між учасниками процесу розслідування [2].

В останні роки поняття «слідча ситуація» дедалі частіше почали визначати з використанням «інформаційного підходу», зокрема як «сукупність даних», «суму інформації», «картину, що відображає процес розслідування» [3, с. 43], «сукупність інформаційних та інших чинників» або як «динамічну інформаційну систему», «суму значущої для розслідування інформації», «сукупність даних про подію злочину і обставини на конкретному етапі розслідування» тощо [1, с. 302].

На нашу думку, варто погодитися з думками Л. Я. Драпкіна та В. Н. Карагодіна, у публікаціях яких слідча ситуація подається мисленевою динамічною моделлю, що відображає інформаційно-логічні, тактико-психологічні, тактико-управлінські та організаційно-управлінські становища, які склалися у кримінальному провадженні і характеризують сприятливий або несприятливий характер процесу розслідування [3, с. 44].

Зауважимо, що характеристика слідчої ситуації завжди є статичною і певною мірою ретроспективною, оскільки відображає результати вже здійсненої роботи у кримінальному провадженні. Разом з тим слідча ситуація є вихідним пунктом для створення слідчими програми подальшого розслідування кримінального правопорушення. У цьому плані можна стверджувати, що слідча ситуація є об'єктивною, а її аналіз (характеристика) і розроблення програми подальшого розслідування – суб'єктивні. Кожна слідча ситуація може бути підставою для створення принаймні однієї програми розслідування. Разом з тим у деяких випадках аналіз однієї слідчої ситуації створює необхідність вироблення декількох програм розслідування. Кількість їх визначається в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин, які підлягають доказуванню, а також висунутих версій і версій, що у цей момент перевіряються. Типові слідчі ситуації дозволяють розробляти типові програми розслідування кримінальних правопорушень, і тому поняття «слідча ситуація» є необхідною і важливою частиною теорії методики розслідування злочинів і окремих криміналістичних методичних рекомендацій [4].

Характер слідчої ситуації визначається перш за все обсягом виконаних на певний проміжок розслідування завдань; переліком обставин, що підлягають з'ясуванню у кримінальному провадженні; фактичним встановленням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення; наявністю відомостей про джерела доказів і сукупністю криміналістично значущої орієнтуючої інформації тощо. Разом з тим характер слідчої ситуації залежить від умов, в яких здійснюється розслідування кримінального правопорушення, а також від наявних у слідчого сил і засобів, необхідних для успішного завершення кримінального провадження. Умови розслідування кримінального правопорушення, в свою чергу, пов'язані, з одного боку, з особливостями події, яка розслідується, кількістю підозрюваних осіб, способом вчинення і приховування злочину, матеріальними наслідками злочинної діяльності, а з іншого – зі ступенем забезпеченості слідчого техніко-криміналістичними й іншими засобами, можливостями залучення потрібних спеціалістів для виконання завдань розслідування правопорушення, налагодженістю дієвої взаємодії з працівниками оперативних підрозділів та ін.

За своєю природою і змістом слідча ситуація є динамічною та рухливою. Будучи відносно стійкою лише на певний момент розслідування кримінального правопорушення, вона під впливом об'єктивних факторів змінюється, набуває порівняно з попередньою ситуацією нових рис, і нарешті, перетворюється на нову ситуацію. Зміна ситуацій є

закономірним процесом розслідування кримінального правопорушення. Така ситуація може змінюватися у вигляді стрибка, наприклад, у разі різкої зміни умов розслідування, у випадку отримання слідчим інформації, що суперечить наявній і тощо.

Будучи складовою частиною процесу розслідування кримінального правопорушення, слідча ситуація відображає результати виконаної роботи за конкретний проміжок. Вона є сталою до тих пір, доки не виникла потреба у постановці нових завдань розслідування правопорушення або доки умови такого розслідування залишаються стабільними.

У ході розслідування кримінальних правопорушень можуть виникнути різноманітні слідчі ситуації. Тому залежно від потреб їхнього опису науковці та практики класифікують їх за різними критеріями [5, с. 302].

На нашу думку, під час розслідування кримінальних правопорушень найбільш практично значимим є розподіл слідчих ситуацій на індивідуальні та типові.

Індивідуальна слідча ситуація – це реальна обстановка розслідування у конкретному кримінальному провадженні. Їй властиві специфічні риси, характерні для окремого випадку розслідування у такому провадженні.

Типова слідча ситуація складається з повторюваних закономірностей вчинення кримінального правопорушення, притаманних для розслідування певної категорії злочинів. Вона є результатом узагальнення слідчої практики. Типова слідча ситуація відіграє значну роль у формуванні і систематизації методичних рекомендацій щодо розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Криміналістична методика на основі вивчення слідчої практики систематизує типові слідчі ситуації з урахуванням криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, визначає для кожного їхнього виду завдання розслідування, типові слідчі версії, формує оптимальний комплекс слідчих дій, послідовність і тактичні особливості їхнього проведення.

Важливу роль відіграє типова слідча ситуація під час розслідування у конкретному кримінальному провадженні. Особливо значима вона для початкового етапу розслідування кримінального правопорушення, зокрема для орієнтації в обстановці і визначенні напрямів його розслідування.

Виходячи з практики діяльності правоохоронних органів і приватних охоронних структур, нами узагальнені матеріали слідчої практики та виділені найбільш актуальні типові слідчі ситуації, характерні для початкового етапу розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці. Узагальнені відомості про характеристику таких типових ситуацій можуть бути використані з метою більш продуманого висунення слідчих версій; правильного визначення напрямів розслідування кримінальних правопорушень; формування кола обставин, суттєвих для встановлення у кримінальному провадженні; доцільного вибору комплексу і черговості слідчих дій; виокремлення завдань і характеру необхідної взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів; прийняття обґрунтованих процесуальних і тактичних рішень.

До типових слідчих ситуацій, характерних для початкового етапу розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці, пропонуємо віднести такі:

1) факт незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці встановлено, наявна інформація про спосіб вчинення злочину, шкідливі наслідки, що настали, але немає інформації про особу правопорушника чи групу таких осіб;

2) факт настання шкідливих наслідків встановлено, але причини таких наслідків відсутні (наприклад, пожежа у суб'єкта господарювання, який володіє комерційною або банківською таємницею, що може замаскувати вчинення незаконного збирання комерційної або банківської таємниці тощо);

3) є відомості про подію правопорушення і запідозрену особу, але немає твердої впевненості, що ця подія мала місце (наприклад, заява потерпілої сторони про збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці конкретною запідозреною особою тощо);

4) відома інформація про незаконне збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці, спосіб вчинення правопорушення, його шкідливі наслідки, є інформація про запідозрену особу, але більшість цих відомостей носять непроцесуальний характер.

Щодо першої слідчої ситуації, то практика засвідчує, що в більшості випадків документи, що містять комерційну таємницю суб'єкта господарської діяльності, викрадаються таємно. Така подія на початковому етапі розслідування зазвичай характеризується відсутністю відповідного документа на місці його постійного зберігання, тобто є підстави зробити висновок про його «вихід» із законного володіння за нез'ясованих обставин. У зв'язку з цим перевіірочні заходи здійснюються за фактом втрати документа, що містить комерційну таємницю.

Також у першій слідчій ситуації розслідування правопорушення на початковому етапі здійснюється у напрямі отримання відомостей про особу запідозреного і звуження кола осіб, серед яких варто його шукати. Крім того, необхідно відшукати якомога більше слідів незаконного збирання комерційної або банківської таємниці; виявити сліди використання певних способів незаконного збирання інформації; сприяти поверненню викраденої інформації; забезпечити в майбутньому проведення відповідних експертиз. В аналізованій слідчій ситуації відшукання доказів незаконного збирання комерційної або банківської таємниці здійснюється з використанням чинника раптовості шляхом проведення таких слідчих дій: затримання на місці злочину з викраденою інформацією (або без такої); обшуків (у тому числі й особистих); оглядів; аудіоконтролю особи; допитів підозрюваних і свідків.

Під час виникнення другої слідчої ситуації розслідування спрямовується на перевірку версій про причини настання шкідливих наслідків для суб'єкта господарювання. Діючи в умовах цієї ситуації, слідчий повинен відштовхуватися від типових версій: 1) незаконне збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці мало місце; 2) незаконне збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці не мало місця, але існують порушення, які мають ознаки іншого злочину. Черговість і характер слідчих (розшукових) дій в умовах цієї ситуації обумовлені конкретною обстановкою кримінального правопорушення.

Під час третьої слідчої ситуації розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці спрямовується на встановлення події цього правопорушення і виявлення його характеру.

У ситуації, коли документ відсутній на місці його зберігання й обставини його «виходу» із законного володіння невідомі, загальний перелік слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування кримінального правопорушення полягає у здійсненні таких процесуальних дій: 1) огляд приміщення (місця) зберігання документа; 2) огляд сейфа (іншого сховища), в якому містився документ; 3) огляд місця, відведеного для знищення документів; 4) огляд звітної документації.

З метою встановлення обставин втрати документа доцільно здійснювати такі процесуальні дії: 1) допит особи, відповідальної за документ, при цьому з'ясується: коли і у зв'язку з чим був нею отриманий цей документ; чи було дотримано встановленого порядку його отримання; коли і у зв'язку з чим було виявлено відсутність документа; чи відомі обставини і причини виходу документа з володіння; чи допускалися порушення правил поводження з отриманим документом; 2) допит осіб, які виявили відсутність документа, з метою встановити: коли і за яких обставин було виявлено відсутність цього документа; чи проявляв будь-хто зацікавленість до нього; чи відомо свідку про обставини «виходу» документа з володіння відповідальної особи; які зміни вносилися в обстановку місця зберігання документа до початку розслідування правопорушення.

Необхідно зауважити, що проведення вищезазначених слідчих дій допоможе слідчому отримати необхідний обсяг доказової інформації вже на початковому етапі розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці.

Під час четвертої слідчої ситуації важливе місце в діяльності слідчого займає робота щодо збирання доказів (документування злочинної діяльності) та повному встановленню обставин кримінального правопорушення.

Кожна із зазначених типових слідчих ситуацій має свою логіку розвитку. Виконуючи завдання, характерні для кожної із таких ситуацій, слідчий зіштовхується з необхідністю аналізу й оцінки складових, факторів, що зумовлюють ці ситуації.

У ході аналізу наявної інформації, слідчий, у першу чергу, виявляє відомі ознаки певної типової слідчої ситуації. Це дозволяє йому прийняти рішення про використання в процесі розслідування кримінального правопорушення методичних рекомендацій, які належать до конкретної ситуації.

Подальший аналіз слідчої ситуації триває в напрямі виявлення специфічних особливостей обстановки розслідування кримінального правопорушення з метою визначення характеру індивідуальної слідчої ситуації і застосування у подальшому притаманних їй специфічних прийомів і засобів розслідування правопорушення.

Аналіз слідчої ситуації доцільно завершувати її оцінкою. Слідча ситуація може бути оцінена з різних точок зору. Якщо, наприклад, слідча ситуація розглядається з точки зору характеру її впливу на хід розслідування правопорушення, то в одному випадку вона може бути визнана як сприятлива, а в іншому (наприклад, за наявності активної протидії розслідуванню з боку запідозреної особи) – як несприятлива. Залежно від поінформованості слідчого про обставини кримінального правопорушення, характеру і обсягу здійснюваних дій слідчі ситуації можуть бути простими і складними.

Загальна оцінка слідчої ситуації, а також визначення перспектив розслідування кримінального правопорушення, здійснюються на основі перевіреної і систематизованої криміналістично значущої інформації.

Підводячи підсумок, зазначимо, що слідчий, розслідуючи кримінальне правопорушення про незаконне збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці, має змогу аналізувати наявну криміналістично значущу інформацію, визначати фактори, які обумовлюють слідчу ситуацію, і у випадку виникнення труднощів у розслідуванні цього виду кримінальних правопорушень, ознайомившись з криміналістичними рекомендаціями, в яких типізовано слідчі ситуації, здійснювати процесуальні дії, спрямовані на їхнє успішне вирішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. – Київ : Кондор, 2005. – 588 с.
2. Баев О. Я. Реальные следственные ситуации и их модели / О. Я. Баев, Н. Б. Баева // Вопросы совершенствования методики расследования преступлений : сборник науч. трудов. – Ташкент : НИиРИО Ташк. ВШ МВД СССР, 1984. – С. 34-43.
3. Драпкин Л. Я. Криминалистика : учебник / Л. Я. Драпкин, В. Н. Карагодин. – Москва : ТК Велби, изд-во «Проспект», 2007. – 672 с.
4. Возгрин И. А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в системе частных методик расследования / И. А. Возгрин // Следственная ситуация : сб. науч. тр. / Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупр. прест-ти ; отв. ред. В. В. Клочков. – Москва, 1985. – С. 66–70.
5. Когутич І. І. Криміналістика : курс лекцій / І. І. Когутич. – Київ : Атіка, 2008. – 888 с.